

Jan Prokop

A SZÉP MAGYAR LÁNY

Az autóbusz, amelynek L-be kellett volna vinnie, a motor hibája miatt elakadt az úton. Amikor a jármű beindítása többszöri kísérlet után sem sikerült, a sofőr nekünk, az itt legkevésbé vétkes utasoknak szóló, sértődött panasszal közölte, nem szándékozik továbbmenni, és azt javasolja, mindegyikünk törődjön a maga dolgával, ahelyett, hogy haszontalan tanácsokat ad neki. Mit lehetett tenni, a szeptemberi este sűrűsödő sötétsége töltötte be a völgyet, amelyben tucatnyi kis ház állt, minden rend nélkül egy folyócska két partján, hegyek nem túlságosan meredek lejtőin. Furcsa nevüket évszázadokkal ezelőtt oláh pásztorok adták, akik egykor szarvasmarháik és juhaik nyájaival elvetődtek egészen ide, az erdélyi hazától oly távoli vidékre.

Elindultam hát szállást keresni, lemondva arról, hogy fizető utasként egy taláalomra megállított teherautóval utazzam, bár éppen így határozott útitársaim zöme, akik többnyire a legközelebbi falvakba tartottak. A keskeny csapás hamarosan egy elég régi villa tornácahoz vezetett, ami váratlanul tűnt elő a magas, a homályosodó égbolton méltóságteljesen megdermedt jegenyefenyők felől. Közepes nagyságú pudli ugatását hallottam meg, mögötte a tornáca félig nyitott ajtóból ősz férfi nézett ki, barátságos mozdulattal befelé invitálva. Ez az üdvözlés bátorított fel, hogy kérjem, fogadjon vendégül, amit szívesen megengedett nekem, egy kis szobára mutatva, amelyet az üdülők az előző napon hagytak el. Mielőtt nyugovóra tértem volna, a házigazda egy csésze teával kínált a társalgóban – így nevezte a tágas helyiséget, benne kandallóval, amelyben kátrányos fahasábok égtek, fényt és meleget árasztva mindkettőnkre, amint a széles, Wyspiański drámáiból ismert királyi trónokhoz hasonló fotelekben elterpeszkedtünk. Házigazdám arca felkeltette volna egy jellegzetes fizimiskát kereső szobrász vagy portréfestő érdeklődését. Mélyen ülő szemek villantak elő koponyájából, amelynek boltozata olyan volt, mint egy régen kiszáradt, szétzúzott sziklálkkal és ledöntött kőtömbökkel teli patak fölötti híd íve. De hangja kellemes volt, amelyet könnyű lihegés szaggatott meg, mint olyan embereknél, akik sok cigarettát szívnak vagy asztmások.

Amint szemem a félhomályhoz hozzászokva kezdte megkülönböztetni a társalgóban elhelyezett tárgyakat, a szemközti falon felfedeztem egy kisméretű arcképet, egyszerű, igazat szólva enyhén poros keretben. A portré fiatal nőt ábrázolt, akinek arca – amikor a kandalló fénye egy pillanatra megvilágította annak helyét – fehérén fénylett a sötét háttérben. Ez – úgy tűnt, sőt később úgy is mondtam neki – befejezetlen arckép volt, csak a fej rajzolódott ki világosan, a vászon többi részét mintha szennyes nedv takarta volna, akár a mélységet a világ teremtése előtt. Nem tudtam levenni szememet az arcról, amelyen egzotikus szépség keveredett valamivel, amit képtelen voltam megnevezni, de ami bennem biztosan a nyugtalanságnál többet ébresztett. Mindenesetre nehéz lett volna elaludnom, ha azok a szemek néztek volna az ágyamra.

Beszélggettünk a lengyel falu egyre javuló gazdasági helyzetéről, a gépesítés távlatairól, a műtrágya biztosításáról, amitől a modern földművelés fejlődése függ, a környezetszennyezés

veszélyeiről stb. Beszélgetőtársam a hozzá nem értő ember szabadságával vetette fel a témákat, aki azonban jól tájékozódik a jelen bonyolult problémáiban. A kutya – Rufusnak hívták – az ő lábainál feküdt, helyeslő ásitásokkal kísérve társalgásunkat. Mesélni kezdtem a munkában elért sikereimről, talán nem dicsekvés nélkül, beszámolva a képzőművészeti nevelés tanárainak legutóbbi tanácskozásáról, amelyen elfogadták a tizenkét éven aluli gyermekek veleszületett rajzkészségének fejlesztéséről szóló javaslatomat – olyan szabadon választott témák gyakoribb ajánlásával, mint például „látom és leírom: a házam, az iskolám, a városom”. Házigazdám felélénkült, arcán könnyű fintor futott át, akár egy figyelmeztetés, vagy aggodalom, vagy kísértés. Rufus ásitott egyet, odament az ajtóhoz, és fejét előrenyújtva ugatni kezdett. Bizonyára a ház mellett elszaladt egy macska, menyét vagy akár róka, a falusi tyúkólak gyakori vendége. Különben ki tudja, mire reagál az állatnak a mienkénél éberebb figyelme, amelyet nem irányít a persze öntelt és gyakran korlátolt tudat.

Visszatérve a kémia kapásnövények termesztésében való intenzív alkalmazásának jótékony hatásairól és veszélyeiről szóló vitához, idéztük tekintélyes újságírók nyilatkozatait, a rádióban és televízióban elhangzott interjúkat, főleg Szczeban P. professzor, a gyümölcskertészettel foglalkozó világhírű tudós legutóbbi véleményét. Az én tekintetem viszont a házigazda arcáról akaratlanul állandóan a portré fejének fénylő fehér foltjára tévedt, ily módon teremtve kapcsolatot a két személy között, akik egyike, íme, itt közömbös mondatokat ad elő a szuperfoszfátokról, a nitrogénhiányról és az ipari szennyeződéseknek a talajban való felhalmozódásáról, a másik pedig – más térben és más időben – társalgásunkat a homályban fénylő pupilláinak lángjával kíséri. Eszembe jutott az előző napon Łacko áruházában vásárolt magyar tokaji, és úgy döntöttem, vendégszeretetét ezzel a szerény ajándékkal viszonzom, amelyet egyébként szívesen elfogadott. Tovább csevegtünk tehát, iszogatva, amennyire értek hozzá, antik kristálypoharakból.

– A megszállás két évét Magyarországon töltöttem – kezdte el hirtelen beszélgetőpartnerem. – Amikor ezredünket Jaslo körül szétverték, és már nem volt miért kelet felé visszavonulni, a Bieszczady hegység havasi legelőin átvergődtünk a ruszin Kárpátaljára és Magyarországra. A hideg őszi éjszakákat üres kunyhókban töltöttük, őzekre vadásztunk. November végén eljutottam egy Budapesthez közeli kis településre, amely erdős, észak felől a Duna völgyét határoló kis hegyek között feküdt. Ezek az erdők többnyire akácok, szőlőskertekkel vagy hatalmas kukoricatáblákkal, még nem a híres végeláthatatlan puszta, amelyet jegenyesorok szabdalnak, amelyekben sűrű marhák csordáit őrző pásztorok vágatnak. Ez Borsosberény, vagy hasonló hangzású, kellemesen csengő magyar neve volt, amilyenekből sok megmaradt az emlékezetemben! Ott hamis papírokat kaptam és a jugoszláv határ közelében lévő Pécsre irányítottak, ahol a klarisszák vagy a szeplőtelen fogantatás nővérei zárdájában rajzra kellett tanítanom gazdag családokból való kisasszonyokat. Valaha építészetet tanultam és értettem hozzá, sőt előfordult, hogy egészen sikeresen festettem ...

„Aktok” – gondoltam némi gonoszkodással, elképzelve a háború előtti egyetemista életet, bizonyára valahol a párizsi Quartier Latinben, amelyről annyit olvastam, vagy Heidelbergben, a Neckar partján, amely szélesen hömpölyög a zöldbeborult hegyek között, vagy a műszaki egyeteméről és botrányairól híres lengyelországi Lembergben. Ám kiderült, hogy tévedésben leledztem. A kutya ismét lefeküdt a helyére, a házigazda egy hasábot dobott a kialvóban lévő tűzre, a nedves fa pattogni kezdett, és füst gomolygott, maró felhővel töltve meg a szobát. Bort töltöttem az üres poharakba, pár pillanatra csönd lett, amelyet

meg-megszakított az ő hirtelen felgyorsuló lélegzése, mintha túlzott erőfeszítés után pihent vagy erőt gyűjtött volna valamilyen különleges, döntő lépéshez. Számhoz emeltem a bort.

– Jó tokaji – mondtam –, ki gondolta volna, hogy egy olyan kis hegy ilyen bort terem, enyhén meszes altalaj, a különleges talajfajta, talán a klíma, a maga nemében egyedüli mikrokörnyezet, egyébként elég egyhangú vidék, semmiben sem hasonlítható össze más borairól híres környékekkel, mint Badacsony és egy kis csapat kialudt vulkán, amelyek hihetetlenül festői módon szórják tele a Balaton partját Szigliget közelében.

– ... portrékat – folytatta félbeszakított mondatát, mintha nem vette volna észre közbeszólásomat, bár, lehet, hogy éppen attól indítatva, az utolsó, szinte jelentéktelen, de a mérleg serpenyőjét átlendítő impulzustól, mint a vándor óvatlan kiáltása, amely alkalmas arra, hogy alpesi csúcsról lavinát indítson el. – Mint, íme, ezt itt, ön azt mondja, befejezetlent. Látom, hogy kezdettől fogva érdekelte. Senkinek sem meséltem el, és most félek, hogy ez az egész történet meghal velem együtt, amely olyan, mint ifjan elkövetett, soha be nem vallott, el nem törölt és meg nem bocsátott bűn. Nyugodjon meg, fűzte hozzá, nyilván látva szememben az ösztönös félelmet, nem öltem meg senkit, nem lesz ez hullákról és gyilkosságról szóló elbeszélés, nincs benne túl sok rendkívüli sem, ami olyan szépen ékesíti az esti fecsegéseket. Egy egészen fiatal lány és egy hamis névvel élő ismeretlen férfi története. Akkor ugyanis nehezen megjegyezhető litván nevet viseltem, és mint emigráns litván – furcsa személyi adatokat találtak ki nekem azokban az időkben – egy régi, még a II. József korára emlékeztető épületben laktam, az apácák által alkalmazott többi férfi munkatárssal együtt. Valóban rajzot tanítottam, ahogy ön, akkor nem voltak tankerületi tanácskozások, sem módszertani tanfolyamok – ezzel utalt a vajdasági székhelyen lezajlott találkozóra, amelyen oly kedvezően fogadták javaslatomat. Horthy rendőrsége szaglászott a gyanús külföldiek után, óvatosan dugtam ki fejemet remetelakomból, ha lehet így nevezni a zárdát és az internátust, lármás lányok, szépek és csúnyák, barnák, szőkék, sőt vörösek sokaságával, amely utóbbiak arrafelé ritkaságszámba mentek. De egyikük sem hívta fel magára figyelmemet, vidámsággal teli pofijuknak még nem adhattak egyéni formát a fájdalom vagy eksztázis nyomai, vagy a mélabú is, ami olykor bájt kölcsönzött a serdülő bakfisoknak, úgy tűnt, elkerülik az én igyekezetemre, mint az ecset és a ceruza birodalmában kalauzoló emberre bízott seregét. Sokszor az osztályban honoló csöndre ráunva, amikor gyakorlatlan kezek tucatjai igyekeztek rajzlapon visszaadni a gipszöntvény szépségét, követtem szememmel az erőfeszítéstől kivörösödött arcokat, ahogy a jobb összpontosítás érdekében beharapták nyelvecskéjüket, hiába szándékozva észrevenni bennük a gondolat szikráját vagy az érzelem lángját. Főleg kupeczek és marhakereskedők lányai voltak, akiket a jó modor elsajátításáért küldtek ide. Nem kell hozzátennem, mennyire epedve vártam a nyugatra, a lengyel csapatokhoz való indulás parancsát, amelyeket akkor Franciaországban Sikorski tábornok alakított. De a parancs nem jött, ám sok más feladattal bíztak meg ott helyben, amit most nem fogok részletezni. Pécs egy völgyben fekszik, elég meredek hegyek lábainál, amelyek kitűnő terepet jelentenek magányos sétákhoz, különösen annak számára, aki inkább kerülni akarja a nagyobb emberi csoportosulásokat és nem szívesen kezd beszélgetni alkalmi ismerősökkel kávéházakban vagy sétatéren. Magyar nyelvismertem néhány tucatnyi egészen egyszerű beszédfordulatra korlátozódott, a növendékekkel ugyanis franciául értettem meg magam, amely nyelvet régi szokás szerint igen intenzíven, bár, úgy tűnik, teljesen feleslegesen tanítottak.

Rendszerint kora délután indultam, és elértem egy kis, három felől tölgyliget borította völgybe, amelynek közepén egy patak sekély tavacsává duzzadt, mégis mellig érő vízzel, ami lehetővé tette a fürdést a beköszönő forró nyári napokban. Néha előfordult, hogy megzavartam az ivóhelyére jövő őzet vagy erdei fekete gólyát, hozzám hasonlóan a magány kedvelőjét.

Beszélgetőtársam felállt és a hegyvidéki, Witkiewicz modorában faragott kredencet kinyitva kivett két gyertyát, amelyeket a kissé a portré alá erősített tartókba állított. Bizonytalan, a kandalló világításával keveredő fénye csak nagyobb árnyékot vetett az égő szemű fehér arcra. Úgy tűnt, vonásai még inkább drámai kifejezést kaptak, mint addig, keskeny ajkai erősebben összezárultak, arcán feszültség vagy fájdalom barázdái jelentek meg. Lassan az utolsó cseppig kiittam a sötétarany tokajit, amely a szeptemberi napban érett meg a Kárpátok túloldalán, amelyet karcsú magyar lányok szüreteltek fonott kosarakba hosszú ujjakkal. A házigazda visszaült a helyére, tekintetét a lángra vetette, ami éppen hatalmas fahasábot emésztett, azt szürkés-kék gerinccé változtatta, amilyen a tátrai Hruby-hegy, a Mięgoszowi gerinc vagy az égiháborúk és orkánok fogaival szaggatott Buczynowe sziklatornya. Jelenlétemről valószínűleg megfélemedezett, magával ragadta a Duna, a Tisza vagy más lomha magyar folyó.

– Egy napon, a hőség-től ellustulva, június eleje volt, elnyújtóztam egy virágzó jázminbokor árnyékában, és megfélemedezve az eme álnok növénynek kábító illatától óvó intelmekről, nyugtalanító, rémképekkel teli álomba merültem. A tavacskából jövő vízcsobogásra ébredtem. Riadtan felkeltem, leseperve a ruhámhoz tapadt múlt évi leveleket és gallyacskákat. A parton egy lány állt kibomlott hajjal, rajta a naptól csillogtak a vízcseppek, beborítva vállát, mellét, csípőjét. Azt gondoltam, álom folytatódik, hogy a fojtogató lidércnyomás költői, ám nem valóságos látomássá változott, amely nyomban köddé vagy napfényes porrá válik. Egy szót sem tudtam szólni, arcom biztosan végtelen csodálkozást fejezett ki. A lány kicsavarta nedves hajából a vizet, és ezzel elfoglalva nem vette észre azonnal a hivatlan vendég jelenlétét. Lassan fölemelte fejét, tekintetünk találkozott. Amikor most arra a hatásra gondolok, amelyet rám ez az arc tett, nem tudom, inkább a nem keserűség nélküli büszkeség lepette-e meg, vagy a határozottság és a markánsan kirajzolódó, de ugyanakkor érzékeny és szinte gyerekesen védtelen vonásaiból látszó akaraterő.

Úgy nézett engem, mint különleges fajtájú erdei állatot, a legkevésbé sem zavartan, mondhatnám, fölényesen, amire az én zaklatottságom feljogosította. „Fordítsa el a fejét – szólt –, szeretnék felöltözni.” Amikor hosszabb idő múltán föl mertem emelni szememet, himbálózó ágakat és egy ösvényen a város felé futó árnyképet láttam. A találkozástól kábultan ezen a napon jóval éjfél után aludtam el, arra számítva, hogy az álom megkönnyebbülést hoz. Hajnalban mégis nyugtalanul ébredtem, azzal a meggyőződéssel, hogy történt valami, ami fontos változást hoz életemben. És nem sokat tévedtem.

De ne vágjunk elébe az eseményeknek! Azon a napon a Szamothrakei Nikét rajzoltuk. Az istennő fej nélküli torzója ismeretlen győzelem felé futott, szárnyain kék színű foltokkal. Ezek voltak a következményei a műhely nemrég lebonyolított festésének, ahol a szobrokat őrizték. Lányaim sorban lehajtották elválasztott hajú fejüket – akkor még a varkocsok voltak divatban, és hajuk kétfelé oszlott, nem ritkán korpával megszórva –, hallottam a ceruzák nesztét, néha a festékes tégelybe mártott kis ecsetek fröccsenését. Egyszer csak kinyílt az

ajtó és belépett a tavi lány. „A nevem Magda N.” – mondta tompa hangon, mintha először látna engem.

Ujjaimban krétát tartottam, felskiccelve a táblára a győzelem szobrának kinyújtott – elveszett – karját, és fölemelt kézzel egy pillanatra kővé meredtem, mint az ellenség fölötti győzelmet kiáltó szobor. Azt, amit éreztem, nehéz lehetett volna a diadal érzésének nevezni, inkább úgy tűnt, hogy megbénított a Medúza tekintete és csípővas ragadt torkon. De talán túlzok. Talán ez a kép vagy gondolat később jött?

Elég az hozzá, hogy az osztály, azon nyomban érdeklődni kezdve az újonnan érkező iránt, lassan felém fordította figyelmét. Bizonyára különösen ostoba képet vágtam vagy tekintetem olyan, a meglepődéssel vegyes elragadtatást fejezett ki, hogy az kiváltotta a jó megfigyelő bakfisok egyértelmű mellékgondolatait. A lány felvilágosított, hogy a főnöknő ajánlására járnia kell az én óráimra. A helyi bankigazgató távoli unokahúga volt, és az okokat, amelyek miatt Pécsre érkezett, később tisztázom majd, egyébként azokról már az egész történet befejeződése után értesültem, és ez a tájékozatlanság nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy nem szándékos, ám következményekkel terhes baklövést kövessék el – ha lehet így meghatározni azt, amit tettem, és amit biztosan nem tettem volna az igazságot ismerve.

A tanórák után, valamiféle kényszertől űzve, elindultam az ismert úton arra a helyre, ahol először láttam meg a tóból kibukkanó sellőt – így neveztem őt akkor gondolataimban, megbénítva valami által, ami marcangol, de tele van fájdalommal is, elrejtve a látszólag könnyű dermedt vonásokban, mintha vékony jégréteg fedné a vakmerő férfit elnyelni képes viharokat és örvényeket. Micsoda kihívás rejlett ebben a nyugalomban!

A pudli megmozdult és álmában vakkantott egyet, elűzve valamilyen rémet, ami megszállta kutya-tudatalattiját, amely talán ugyanúgy, mint a mienk, tele van homályos rejtékhelyekkel és lyukakkal, amelyeken átfénylik a végső Világosság. Felemeltem az üres poharat, a kristály nedves falai bizonytalanul csillogtak az üszkös hasáb fényében. A házigazda elhallgatott, erőlködve lélegzett, tüdeje sípolt és zihált. „Abba kell hagynom a dohányzást – gondoltam –, íme, hová vezet ez az ártalmas szenvedély.”

Az időjárás változóban volt – folytatta közben –, biztosan ezért a levegő áttetszővé vált, és a hegyek sorban rendbe tették kékeslila hajlataikat, egészen a látóhatár széléig. Végül a helyemre értem, de mielőtt le tudtam tenni a fűre elővigyázatosan elhozott esőköpenyemet, engem a nevemen szólító ismerős hangot hallottam: „Jó, hogy eljöttél, vártam rád, tudtam, hogy eljössz.” A lány térdait átkarolva ült, egy farönknek támaszkodva – tölgyfa széles, legalább három ember által körülölelhető tönkje volt. Bámulatba ejtett, ahogy változtatni tudta hangját, milyen lágy árnyalatokat adott a legegyszerűbb szavaknak. Így kezdődtek a mi találkozásaink.

Az órákon közömbös frázisokat váltottunk, tekintetünk megtanulta az érzelmek elrejtésének nem könnyű módját, amelyek betöltötték keblünket. Kettős életet éltünk, annál forróbban ragaszkodva egymáshoz, minél vastagabb jég borította nyilvános kapcsolatunkat az irigy és gyanakvó bakfisok csapata szemében. „Most szeretnék meghalni” – ismételte sokszor, fejét karjaimba rejtve. A világba a boldogságtól örülten tértünk vissza, folyton újra vágyakozva, mint a különleges méreggel mérgezett forrástól, amely, ahelyett, hogy szomjat oltana, szítja azt egyre forróbb tűzzel.

Úgy gondolom, az ember képtelen sokáig elviselni ekkora nagy feszültséget. Nem azért, mert ne lennénk képesek mind a fizikai, mind a lelki eksztázis egyre magasabb emeletére

emelkedni, úgy, ahogy határtalannak tűnik a pszichikumunk egyre szélesebb sávjaira kiterjedő fájdalom megérzése. Az ilyen élmények ugyanis egyre erőbben igénybe vesznek bennünket, rabul ejtenek, akár az ópium, annál élénkebb lánggal égve, minél inkább hamuvá hamvasztják testünket és lelkünket. Különösen a lelket.

A végén úgy volt, hogy az elszakadás minden egyes pillanata, sőt a színlelt létezés minden egyes pillanata, mert így neveztük az emberek előtti kapcsolatunkat, szenvedések szakadéknak tűnt. Nem ismertünk mértéket, mindjárt mindent követeltünk, minden valamivel kevesebbet úgy érzékeltünk, mint az égbe bosszúért kiáltó sérelmet, amiért végül kölcsönösen vádolni kezdtük egymást. Lelkiállapotunkat az inga törvénye irányította – minél messzebb lendült ki az egyik oldalra, annál erőbben ütött a másikra. Az elképzelhetetlen boldogságból ugyanolyan elképzelhetetlen kétségbeesésbe zuhantunk. Az ilyen pillanatokban esztelenül a legsúlyosabb vádakkal illettük egymást, sebeket ejtve, hogy azokat később elragadtatások hevével gyógyítsuk, amelyek emléke annyi év után sem halványult el, bár számos megrázó és szép dolog véglegesen kitörlődött emlékezetünkől ...

Éjfél közeledett, a zökkenőkkel teli kanyargós úton tett több órás buszozástól fáradtan nehezen tartottam nyitva leragadó szemhéjaimat, időről időre a pitvar és az emeletre vivő lépcsők felé pillantgatva, ahol ágy várt rám. A házigazda azonban teljesen megfeleledkezett arról, hogy későre jár, a legkészségesebb hallgató lankadó figyelméről, amikor a lopakodó álmodás a leginkább drámai pillanatban elveszi a legérdekesebb elbeszélés szépségét, akkor, amikor a hős a tengerbe zuhan, amikor tűz üt ki az Astoria hotelben, amikor trockista újbaldaliak előkapják pisztolyukat, hogy terrorizálják a Cedar Rapidsból San Franciscóba tartó Boeing 707-es legénységét.

Messze a hegy alatt zakatolni kezdett egy traktor. Hová mehetett ebben az órában? Biztosan hazafelé tartó részeg indította el az út szélén hagyott járművet. N-ben egy ilyen kilengés öt ember életébe került: a násznéppel zsúfolt pótkocsi a magas partról a Dunajecbe zuhant. Hidegvér!

– Egy napon – folytatta – végtelenül hosszúra nyúló távollététől ingerülten dühöngeni kezdtem, és elhatároztam, hogy még fájóbban sértem meg őt, mint valaha is. Megsérteni, bántóan kiagyalva azokat a szavakat, amelyek a számára a legdrágábbat és legszentebbet találják el, a pillanatok, amikor a fájdalomtól és mámortól eszméletlenül emlékezve suttogott rendkívüli és örült dolgokat, amelyek nem ismételhők meg fényes nappalon ...

Üdvözöltem, amikor lihegve beszaladt találkahelyünkre, bosszút forraló ostoba ember rideg tekintetével, amelynek beteljesülése saját fejébe fog kerülni. Vannak pillanatok, amikor a pusztításnak és a romok látványának ösztöne irányít bennünket, még akkor is, ha saját boldogságunk romjai volnának, kimondhatatlan élvezetet okozva. Bizonytalanul állt, képtelen volt felfogni, honnan került belém ez a szenvedélyes gyűlölet. Megragadta két kezemet és arcához szorította, talán ilyen módon akarva megmelegíteni azok hidegségét. Mosolyogni próbált. „Ne haragudj, kár az életért” – mondta, ajkaival idegen, halott tenyeremet érintve.

Kinyújtotta kezét – öregember sovány, ráncos ujjait láttam – fölemelte tekintetét, mintha annyi év után a csók nyomait keresné, mintha azoknak az ajkaknak melege nem illant volna el és nem hűlt volna ki hosszú életének fagyától, esőjétől és viharaitól.

– Akkor olyan szavak hangzottak el – felállt és nehézkesen közeledett az ablakhoz, amely mögött csillagtalán, őszi feketeség várt. – Akkor olyan szavak hangzottak el, amelyeket úgy hallottam, mintha valaki helyettem beszélne, valamilyen a szívemben vagy zsigereimben,

azok zűrzavaros és égető sötétjében elrejtett erő: „Az, amit a mámor pillanatában suttoysz, már ezerszer megvallottad másoknak, és ezerszer megismételed majd a következőknek.” Ostoba, gonosz szavak, amelyeket soha nem szabad kimondani. Még ha igazak lennének is. Különösen akkor. A szerelem – ha szerelem – mindig egyetlen, és első, és utolsó. Előtte pusztaság és utána pusztaság van egészen a világ végéig, egészen a világ végéig. Aki e törvényt megszegi, kiűzetésre ítéli magát, maga tesz kötelet a nyakára, elszenesedett hulláját pedig farkasok és sakálok temetik el. Így történt velem is.

A lány arca halálra vált, szemei tágra nyíltak, mintha nem tudná elhinni, amit hall. Mellét eltakarva összeszorította két kezét, láttam, ahogy ujjpercei kifehérednek, maguk az ujjak pedig megtelnek vérrel. Másnap elutazott Pécsről, hamarosan egyébként én is utasítást kaptam, hogy utazzak Keszthelyre, a Balaton déli végén fekvő városkába, amely a Festetics-család műemlék kastélyával büszkélkedett. Varázslatos vidék, magas hegyek takarják a tó partját, amelynek mentén sorjázta a ma zsibongó és lármás, de akkor csendes és kissé álmos halászfalvak, Gyenesdiás, Vonyarcvashegy, Balatongyörök, a szigligeti várnak és Badacsony hegyének szép látványával.

Sokkal később tudtam meg, milyen okok készítették őt pécsi tartózkodására, milyen esetek bonyolították életének fordulatait már a kezdettől. Vácott született, egy Budapesthez közeli kisvárosban, tehetős értelmiségi – ahogy azt ma mondanánk –, az arisztokráciával rokon családban. Elképzelhető, milyen szigorúan ügyeltek ott a jó modorra és mindenféle, még a legképtelenebb illemszabályok betartására is, amilyenek most, a szokások messzire jutott szabadságának korában számunkra elképzelhetetlennek tűnnek. Ám ez nem akadályozta meg őt abban, hogy szenvedélyesen beleszeressen a budapesti operaház tenoristájába, B. Istvánba... Sorsom úgy hozta, hogy megláttam őt valamikor később a *Pillangókisasszony*-ban vagy a *Traviatában*. Rémület fogott el az alacsony, hasas férfi láttán, akinek bohóc- vagy részeges fiákeres-arca, széles állkapcsa, alacsony homloka és vastag tetovált mancsai voltak. A lány vele folytatott örült levelezést, találkozgatott luxuséttermekben és kétes hírű szállodákban. A férfi akkor már több felnőtt gyermek apja volt, mindenfelé emlegették a Gestapóval fenntartott közeli kapcsolatait, nevettek túlzott buzgóságán, hazafias versikéin, amelyeket – mivel mint költő is szerepelt – a Horthy-rezim hivatalos orgánumban publikált. Istenem, néha beleesünk a groteszk csapdájába, töviseibe, amelyek átdöfik keblünket.

Akkor fogtam fel, mennyire drága volt nekem a lány. Találkoztam biztosan szebb és jobb nőkkel, sőt a szerelem szót is kimondtam nem egyszer mély meggyőződéssel és a legnagyobb elragadtatással. Hazatérésem után családot alapítottam, fiaim elvégezték a Gdański Műszaki Egyetemet, lányom ismert orvos, én magam...

Köhögni kezdett. Sovány, hatalmas, ráncokkal és barázdákkal teli testen borzongás futott át. Dermetségbe merülve nem szólaltam meg. Az öreg emberek teste olyan, mint az öreg fák kérge, érdes és repedezett, magában rejt az ifjúkorban szerzett sebek nyomait, sebekét, amelyekről – rövid időre – megfeledkezik a férfikor, a látszatgyőzelmek kora.

– Én magam részt vettem a Marszałkowska lakótelep építésében, dolgoztam a varsói Kelet–Nyugat útvonalon az akkor híres építészmérnök, S. mellett, kaptam néhány állami kitüntetést is Minc minisztertől és Rumiński minisztertől, valamint komoly jutalmat valamilyen, később a Balti-tengerparton és Lublinban megvalósított tervekért. Mindez kitöltötte háború utáni éveimet, házam és családom is – mint már említettem – sok örömet hozott, sőt – nem szégyellem ezt a megfogalmazást – boldogságot is.

– És a portré? – kérdeztem az álmatlanságtól rekedt hangon. Nem volt erőm tenni a tűzre, amely régen izzó parazsak kékes fénnel hamvadó hegyecskéjévé változott. Az ablak felől hideg húzott befelé, mert az időjárás csak nappal ámitott enyhességgel, az augusztusi hőség és forróság távoli visszhangjával.

– És a portré... – ismételte meg. – Szerelmünk szennyből születik, piszokkal táplálkozik, fertőz, mint a sebből jövő genny. Felszakít bennünk kölcsönösen sötét, titkos fekélyeket, ezeket gyógyítva mérgez. Lecsupasztva és megalázva állunk, ebben a megalázottságban rokonok, ezzel a megalázottsággal örökre összeláncolva, mint együtt elkövetett gonosztettel összekötve. Vagy irgalommal összekötve, amelyben oly sok a kegyetlenség, irgalommal a másik bukása iránt, diadalmas irgalommal, ezzel a kínzással Jób testén.

Amikor a dolog kitudódott vagy majdnem kitudódott – emlékezzünk, milyen idők jártak – a család kétségbeesett. Szerencsére kiderült, hogy a tenorista már mást szemelt ki, Budapestnek ugyanazokban a luxuséttermeiben mutatkozott egy cigány szépséggel, Kovács Zsuzsával, német tisztak társaságában. Valaha próbáltam megérteni, mi készítette a lányt arra a lépésre, hogy annyira elvakultan annak az embernek karjaiba vesse magát, akinek mind fizikai, mind lelki iszonyt kellett ébresztenie, de most látom az ilyen próbák neveltségességét. Nem azért, mintha hinnék az emberi sorsokat groteszk és tragikus módon összekuszáló könyörtelen, magát mulattató, minket sírásra kényszerítő végzetben. Hanem azért, mert minden külön pszichikum érvei alapján véve áthatolhatatlan sűrűséget szülnek, amely nem ismerhető meg teljesen még a legközelebbi emberek számára sem, a logika, ami minket irányít, saját, teljesen egyéni logikánk, amely mindenkinben másképp megformált és megfogalmazott igényekhez alkalmazkodik, mintha más nyelven mondanánk, csak valamilyen részletekben lefordítható, süketek és vakok közötti, véget nem érő párbeszédet folytatva.

Ami furcsább, nem kísérelt meg öngyilkosságot, ezt teszi sok érzékeny lány az ő korában és helyzetében. De ehhez túl erős volt? Vagy túl büszke, hogy így ismerje be kudarcát az egész világnak? Viszont szívesen fogadta az ajánlatot, hogy Pécsre utazzon, ahol távoli rokonsága élt.

Őn a portréről kérdezett. Ez már nem érdekes. Amikor negyvenkettőben végre kerülvőutakon eljutottam a Közel-Keletre, mint építésrajzoló kirendeltek valamilyen teljesen felesleges munkára, amelyet minden hadseregben végeznek. Kultúrtermi dekorátorféle voltam, azzal a kötelességgel, hogy a törzs tagjainak portréját lerajzoljam... De ebben a funkcióban is lehet sebet kapni nagy hatótávolságú tűzéségi lövedéktől. Több hónapig Veronában feküdtem kórházban. Nagyon szép hely, a magas halomról, amelyre a cédrusokkal és pineákkal teli kertek fölkapaszkodnak, nagyszerű látvány tárul Rómeó és Júlia ókori városának falaira. Bizonyára az ő szellemük nyugtalanította tépelődő agyamat. Egy napon sötétedéskor megláttam a lány arcát a szoba falán Szent József képmása és Róma látképe között. És így festettem le őt, a piszkos fal háttérében, ezt a fejet. Teljesen befejezett portré.

Gondolom, sorsa úgy alakult, ahogy akkor mérgemben és elvakultságomban ráripakodtam. Biztosan, mindenesetre, ezt neki tiszta szívemből kívánom, sokszor ismételte másnak vagy másoknak a szavakat, amelyekről esztelenül úgy véltem, azokat csak egyedül nekem van jogom hallgatni. Látom az ilyen indokolatlan követelések ostobaságát, ez általános emberi elképzelés, szenvedünk miatta, lassan gyógyulunk, fejünket a falba verve, kezünket tördelve, mint siratóasszony a temetetlen holttest fölött sírva.

Csak most vettem észre, hogy sűrű füstfelhőben beszélgetünk. Nyilván túl sok cigarettát szívunk el! Szemeim égtek és csíptek, mint szemorvosnál tett látogatás után, a portré pedig csupán szürke folt volt a fal sötétebb hátterében. Pillanatokon belül teljesen összerosódik velem, ketten egygé leszünk, félrebeszéltem gondolatban, talán hamuvá, talán hajnali óra örök halványságává, ennek feloldhatatlan káoszává, melyet a kakasszó szakít szét, mint az ítélet előestéjén. Aludni kívántam, borzalmasan, végérvényesen. Másnap szörnyű fejfájással utaztam el, akárcsak nagy ivászat után.

Néhány hónappal később – április vége felé járt, a tavasz ebben az évben határozottan késett, az erdő szélén piszkos hófoltok heverték, a nedves agyag belepte a cipőmet – ismét, mondhatni véletlenül, ugyanerre a vidékre vetődtem. Az út mentén megállítva Trabantomat, nem régi szerzemény, aminek nem tudtam úgy istenigazából örülni barátaim és ellenségeim előtt, elhatároztam, hogy meglátogatom a régi villa különös lakóját, ahol, az igazat megvallva, eléggé álmatlan éjszakát töltöttem. Ám mekkora volt csodálkozásom, amikor a villa helyett magas fenyőfák között friss tűzvész nyomait pillantottam meg, ahol az elégett gerendák maradványait szekerére rakódó hegyi lakó szívta pipáját, gyanakvóan bámulva rám. Érdeklődtem a tulajdonos sorsa felől, de a gurál csak legyintett a kezével és az áprilisi ködbe burkolózott csúcsok felé mutatott, ami jelenthette a házigazda Varsóba, rokonaihoz, vagy egyenesen a túlvilágra távozását, mint tudjuk, a felhők fölé költözését. Álltam még pár pillanatig, szokásom szerint incselkedve a hegyi lakó néhány éves fiával, aki váratlanul érdeklődni kezdett a Juniorban vásárolt légpuskám iránt. Május elseje közeledett, tömérdék munka várt rám a dekoráció terveivel, a gyerekek nagy freskót festettek: a vajdasági vezetőket a felvonulás tribünjén. Nem volt időm beszédesebb és kevésbé ittas partnerek keresésére, és tűnődve visszatértem autómhoz.

D. Molnár István fordítása

Jan Prokop (1931–) Krakkóban élő nyugalmazott irodalomprofesszor, prózaíró és költő. Tanított kanadai és olasz egyetemen. 1979–87 között lengyel emigrációs és lengyelországi szamizdat folyóiratokban publikált. Ez az elbeszélése először *Nauczyciel rysunków* (*A rajztanár*) címmel volt olvasható (*Literatura*, 1977/21.), majd címadó darabja lett 1978-as varsói kötetének: *Piękna Węgierka* (*A szép magyar lány*). A közelmúltban adott tájékoztatása szerint turistaként szívesen és gyakran járt Magyarországon, főleg a Dunántúlon. Jól tudja, hogy hazánk a világháború alatt a német és szovjet megszállás elől menekülő lengyelek tízezreit, köztük sok katonát fogadott be, hogy az utóbbiak jelentős része azután különböző hadszíntereken harcolt a náci Németország ellen. Ma már nem emlékszik arra, hogy ennek az alkotásának témáját egykori menekült történetéből merítette volna. *A magyarság a modern lengyel irodalomban 1919–1989* (Debrecen, 1995) című könyvemben e művét elemezve úgy véltem, a korabeli magyar társadalomról szóló megjegyzései akkori lengyel emigránsoktól származhatnak. A szép diáklányt nevelő iskoláról, valamint a Gestapóval kapcsolatot tartó, harsány „hazafias” verseket is író, luxuséttermekben egy cigánylánnyal szórakozó operaénekesről adott jellemzéshez egy menekült emlékképei vagy fantáziája kellett, aki elmesélte a „kész” történetet az írónak. Őt referáló stílusa is óvta a sztereotip elképzelések túlhangsúlyozásától: a tokaji nagyon ízlik, a magyar nők szépek, de nem ezek a magyarság fő ismérvei.